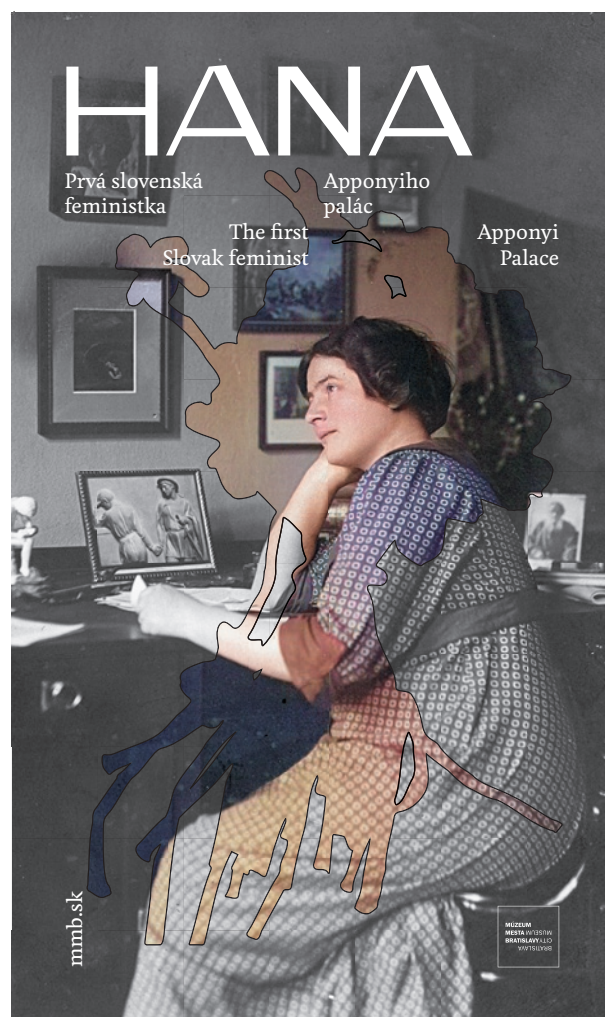

Hana Krutílková

Jak prezentovat dějiny žen a genderové dějiny v muzeích? Zamyšlení nad výstavou o Haně Gregorové uspořádanou v Múzeu mesta Bratislavy

V průběhu loňského roku jsem dostala hned od několika svých kolegyně zabývajících se genderovou tematikou tip na výstavu Múzea mesta Bratislavy s názvem *Hana*, která je věnována slovenské spisovatelce Haně Gregorové. Hnána touhou spatřit všemi chválenou instalaci a současně jednu z mála výstav s „ženskou tematikou“ jsem promýšlela, jak autorský tým vedený Danielelem Hupkem, Janou Jablonickou Zezulovou a Monikou Kaprálikovou koncept výstavy pojal.

V posledním desetiletí, zejména v souvislosti s uplynulým kulatým výročím přiznání volebního práva československým ženám v roce 1918, respektive 1920, se objevila řada projektů upozorňujících na výstavně ne tolik reflektované téma ženské emancipace či „ženské životní zkušenosti“ v dějinách.¹ V českých zemích je možno za současnou nejpłodnější autorku výstav s touto tematikou považovat Jitku Gelnarovou, kurátorku Oddělení novodobých českých dějin Národního muzea, která v roce 2019 připravila v Náprstkově muzeu výpravnou výstavu o ženské emancipaci v českých zemích s názvem *Vlastním hlasem*² a o rok později výstavu v Národním památníku na Vítkově *Příběh boje za volební právo žen*.³ V roce 2023 vydala katalog – kurátorský výběr samostatně neexistujících sbírek předmětů – s názvem *Nepoddajné předměty: Ženská hnutí a feministický aktivismus ve sbírkách Národního muzea* –⁴ a v loňském roce otevřela neméně úspěšnou instalaci *Františka Plamínková a my*.⁵ Navzdory jmenovaným počínům

- 1 Např. instalace Vlastivědného muzea v Olomouci s názvem *Žena, žena: život měšťanské ženy v 19. a na počátku 20. století* (2003), výstava Moravského zemského muzea k 150letému výročí brněnské Vesny (2007), výstava Ostravského muzea *Významné ženy 2. pol. 19. a poč. 20. století* (2006/2007). Z novějších je možno vzpomenout projekty Vlastivědného muzea v Olomouci s názvem *Marie Terezie (1717–1780), jediná žena na českém trůně* (2017), Muzea Vyškovska s názvem *Ženy, které toho mnoho dokázaly* (2017) včetně doprovodné publikace, výstavu *Očima ženy: osudové i všední dny stoleté republiky v životě žen* připravenou na přelomu let 2018–2019 v rámci projektu Republika 100 Muzeem Brněnska – Muzeem ve Šlapanicích. Nejnověji se problematiky z moravských paměťových institucí chopila Moravská galerie se svou výstavou *Civilizovaná žena, ideál i paradox prvorepublikové vizuální kultury* (2021–2022).
- 2 <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/vlastnim-hlasem> (cit. 27. 1. 2026).
- 3 <https://www.nm.cz/media/tiskove-zpravy/pribeh-boje-za-volebni-pravo-zen-v-narodnim-pamatniku-na-vitkove> (cit. 27. 1. 2026).
- 4 <https://www.nm.cz/e-shop/e-knihy/nepoddajne-predmety> (cit. 27. 1. 2026).
- 5 <https://www.nm.cz/navstivte-nas/program/vystavy/frantiska-plaminkova-a-my> (cit. 27. 1. 2026).

↑ Memorábie zachované po Haně Gregorové a prezentované na výstavě, foto: Adam Šakový

mám dojem, že se jedná o jednorázové „výkřiky do tmy“. Tuzemské muzejní instituce spíše vzdorují mezinárodním trendům volajícím po zviditelnování žen ve veřejném prostoru, téma ženské emancipace a obecně genderu je pro ně spíše okrajovou záležitostí. Případně se ještě setkáváme s prezentováním dějin žen jako dějin odívání a užití domácích potřeb.

Naše uvažování o ženách v 19. a 20. století, v éře velkých politických i společenských změn, pro něž byla příznačná demokratizace veřejného prostoru a slábnutí role církve, je bezesporu ovlivněno způsobem, jakým byly v minulosti prováděny historické výzkumy, a je třeba dodat, že ruku v ruce s tím i akviziční praxe paměťových institucí. Badatelská obec, a to akademická i osoby zodpovědné za výběr materiálů v muzeích a archivech, se totiž dlouhá desetiletí soustředila na předměty spojené s politickými a vojenskými dějinami. To způsobilo značné vyosení jejího zájmu na úzkou vrstvu obyvatel, totiž mocné muže s kapitálem a vlivem – národní buditele, politické osoby, vojáky, příslušníky elit. Stalo se tak, že celé skupiny populace, včetně osob z nižších pater společnosti, typicky obyvatelé venkova, lidé z příhraničních regionů, a především ženy napříč společenským spektrem, zůstaly mimo badatelský obzor. Pokud se podíváme do archivních a muzejních sbírek, toto vyosení je zde zcela patrné. Tu a tam nalezneme nějaký doklad každodennosti, zajímavý fond ženského spolku, v případě muzeí zpravidla oděv, módní doplňky

a kuchyňské vybavení. Pokud se v paměťových institucích dochovala pozůstalost po významném veřejném činiteli, občas se v těchto souborech najde i jeho korespondence s manželkou, která nám podává důkaz o zákulisní roli žen, případně pozapomenuté nevšední ženě. Není potřeba dodávat, že je to z badatelského i výstavního hlediska „trochu málo“.

Zviditelnování „ženské životní zkušenosti“ se začalo skloňovat v postkomunistických zemích zejména v 90. letech 20. století, kdy se zde rehabilitoval obor sociální dějiny, oprostil se od předchozího ideologického diskurzu a inspirován zahraničními výzkumy začal dávat prostor novým výzkumným

↓ Pohledy do výstavy. Foto Adam Šakový

↑ Vizuální řešení části výstavy
o mezinárodních kontaktech
spisovatelky, foto: Adam Šakový

tématům. Pod dojmem euroamerických trendů se postupně etablovaly nové disciplíny – např. dějiny každodennosti a zejména dějiny žen, které se věnují dějinám z „ženské perspektivy“. Časově spadají do 90. let též počátky genderových dějin ve střeoevropském prostoru, které jsou na rozdíl od dějin žen jejich určitou inovací – zaměřují se na vývoj konceptů feminity a maskulinity a jejich vzájemným vztahům v konkrétním prostoru a čase. Přestože tyto tendence jsou již delší dobu součástí muzeologického diskurzu, v akvizici i prezentační praxi muzeí je evidujeme jen zřídka – obvykle je to odvislé od míry liberálnosti sbírkotvorné koncepce instituce, náročnosti sběru, dostatečné kapacity na uchování, ale především od odborného zájmu kurátorky/a.

Vraťme se k bratislavské výstavě. Zdejší městské muzeum uchopilo genderovou tematiku a od konce roku 2024 do závěru srpna 2025 představilo výstavu o Haně Gregorové, od jejíhož narození uplynulo v loňském roce právě 140 let. Koncem roku 2025 vyšel rovněž reprezentativní katalog (Hupko, Daniel – Jablonická Zezulová, Jana (edd.): *„Chcela som viac, jako moriť si ducha iba starostami o domácnosť.“ Kontexty života a tvorby Hany Gregorovej*. Bratislava, Múzeum mesta Bratislavy, 2025. ISBN 978-80-89636-68-6, 351 s.). Nevím, zda bylo kulaté výročí narození Gregorové prvotním impulzem k uskutečnění tohoto počínu, ale souznělo se skutečností, že se spisovatelka v roce 2023 stala laureátkou Řádu Ľudovíta Štúra 2. třídy, a to symbolicky k 30. výročí vzniku Slovenské republiky.

Jak zhodnotit zmíněnou výstavu? Protože jsem byla požádána o recenzi doprovodného katalogu (časopis *Múzeum / Slovenské národné múzeum*, č. 1/2026), soustředím se především na dojem, který u mne instalace vzbudila. Pokud bych měla svůj pohled vystihnout ve zkratce, šlo podle mě o nemainstreamovou výstavu o nevšední ženě, která splnila očekávání tvůrčího kolektivu, totiž prezentovat hlubší a mnohohrstevenatý pohled na osobnost Hany Gregorové a obecně genderovou problematiku. Bratislavské městské muzeum uchopilo téma kvůli jeho aktuálnosti, což je možno chápat samo o sobě jako feministický počín. Dalším důvodem je skutečnost, že zmíněná instituce spravuje část spisovatelčiny pozůstalosti. Gregorová totiž v Bratislavě strávila kus svého dospělého života a pomáhala utvářet její tvář po roce 1918.

↑ Pohledy do výstavy, foto: Adam Šakový

↑ Moderní výšivka instalovaná na výstavě, tváří se jako dobový sbírkový předmět a prezentovaná jako feministická intervence kurátorek a kurátorů, foto: Adam Šakový

Zejména musím ocenit již to, že se zmíněné muzeum rozhodlo prezentovat ženu, kterou lze identifikovat jako osobnost tzv. první fáze feminismu. Samotný pojem feminismus stále ještě u většinové populace vyvolává negativní konotace, byť se domnívám, že převážná část obyvatelstva přesně nedokáže definovat jeho obsah. Pokud by byla konfrontována s tím, zda souhlasí s dílčími feministickými nároky, kupř. s požadavkem na občanská a volební práva žen, právo studovat, rozhodovat o svém těle apod., tedy kdyby se nepoužil zastřešující termín feminismus, jistě by kolem toho nebylo tolik kontroverze. Ale domnívám se, že „nálepka feminismus“ a hned za ní „nálepka gender“ jsou v současnosti vlivem rostoucích tradicionalistických, populistických a nacionalistických nálad ve společnosti nahlíženy s despektem.

Výstava prezentovala Gregorovou v různých životních situacích – jako nevšední dívku vymykající se předem určenému poslání, životní družku J. G. Tajovského, matku, zralou ženu, která si je vědoma svého společenského postavení, když pózuje malíři, v roli babičky, jako jedinou ženu na snímku z 1. sjezdu umělců a vědeckých pracovníků v roce 1945, přednášející, ve společnosti bulharské básnířky Dory Gabe aj. Široké spektrum sociálních rolí, které Gregorová ve svém životě hrála, podporovalo záměr autorského kolektivu prezentovat tuto činorodou ženu mnohovrstevnatě a bez neustálého vztahování k jejímu manželovi. Výstavu je možné chápat jako předlohu k univerzálnímu příběhu ženské emancipace, navíc v tomto případě mimořádně zdařilou po grafické stránce a přinášející širší spektrum sbírkových předmětů, než je běžné. Ano, i zde bylo možné shlédnout standardní „ženské memorabilie“ – textil, šperky i pokrývky hlavy, ale ty zde byly instalovány s kritickým přístupem, tedy se záměrem vědomě poukázat na výstavní stereotypy ve vztahu k ženám. Výsledná kolekce předmětů tak vypovídala mnohé o přístupu, snad i nedůslednosti předchozí generace muzejních kurátorek/ů, které/ří nepopsaly/i způsob akvizice a její důvod (pravděpodobně vzhled předmětů). Navzdory tomu autorský tým představil „jiné čtení“ vystavených sbírek. Názorně to reprezentovaly kupř. výšivky, sebrané Gregorovou při etnografickém mapování slovenského kroje, kdy lze vyšívání materiálů chápat jako projev feminismu i antifeminismu současně. Obecně sice odkazují na příslušnost žen k soukromé sféře, je možné je však interpretovat též jako specifický způsob zapojení žen do nacionalistických a politických snah slovenského národa také jako feministický akt. Na výstavě se totiž neobjevily pouze dobové výšivky, ale i výšivky vzniklé ze současné feministické intervence – vedle dobových textilií zde byla poměrně nenápadně vystavena vyšitá feministická hesla, která se svou stylizací tvářila jako sbírkové předměty. Jde o velmi povedený krok autorského týmu! A dodávám, že by bylo dobré, kdyby se takové předměty součástí muzejních

sbírek staly – takto bychom snadno obohatili sbírkový fond muzeí o další odkazy na ženy a „ženský prostor“, pokud v muzejních sbírkách chybí.

Pojďme se ještě vrátit ke spektru vystavovaných předmětů. Ty pocházely ze sbírek Múzea mesta Bratislavy, dále Štátné vedecké knižnice v Banskej Bystrici, Slovenské národnej knižnice – Literárneho múzea v Martine a Literárneho archívu v Martine, dále Univerzitnej knižnice v Bratislave, z Historického múzea Slovenského národného múzea v Bratislave, Múzea Červený Kameň v Častej, Galérie mesta Bratislavy, Slovenské národnej galérie v Bratislave, Nitrianskej galérie v Nitre a konečně také z Východoslovenského múzea v Košicích. Z jmenovaných knihoven se podařilo zapůjčit literární díla Gregorové, která zaplnila jednu vitrínu, ovšem pokud by zde nebyl připojen kritický komentář k jejich obsahu, návštěvník by těžko pochopil, o čem Gregorová psala, jaký byl kontext a přínos její tvorby a jak ji samotnou lze chápat jako spisovatelku, která je součástí mezinárodního diskurzu. Velmi trefné bylo reflektování jejích vazeb na jiné ženské autorky včetně těch zahraničních. Zcela mimořádné je zachování mnoha poznámkových bloků Gregorové, které na výstavě dostaly patřičný prostor.

Ani přes vyšší počet zapojených institucí a skutečnost, že se zde bavíme o nejlépe zachovalé pozůstalosti veřejně činné ženy na Slovensku, nebylo možné adekvátně prezentovat Gregorovou jako emancipovanou ženu, spisovatelku či nadšenou cestovatelku. Je možné si klást otázku, zda se takové předměty nacházely v akvizičních plánech kurátorů, či zda je rodina jednoduše nechtěla muzeu poskytnout, protože k nim měla citový vztah. Pokud se tedy k problematice společenského salonu Gregorových v Bratislavě dochoval zejména nábytek, nerezignovali autoři výstavy na tuto oblast života spisovatelky a představili ji jako ženu, která si ve svém domě udržovala diskuzní salón, kam byly zvány nejrůznější osobnosti spjaté s politikou a kulturou. Byť byl prostor, v němž byl zmíněný nábytek instalován, zařízen velmi jednoduše a nabízel k prohlídce v zásadě jen pohovku, dvě křesla, stůl a jednu vitrínu, „zákulisní role žen“ coby veřejných akteček zde byla naopak vyzdvížena. Strohost některých instalačních prvků neubrala na dojmu, který jsem z výstavy měla – ocenila jsem, že se podařilo vystavit autentické, „dotýkané předměty“.

↑ Současný diskurz o feminizmu byl na výstavě prezentován skrze výpovědi několika vybraných osob, foto: Adam Šakový

↑ Edukační koutek s vyšivací soupravou. Foto: Adam Šakový

Na výstavě se v samostatné vitríně objevily vyobrazení Gregorové v tisku, a především velmi vzácné dobové karikatury. K předmětům tohoto druhu patřila i na první pohled nenápadná, řekněme běžná skupinová fotografie Gregorové s posluchačstvem její přednášky v Plzni v roce 1913. Autorský tým ji opět opatřil kontextem, když zdůraznil informaci, že právě i díky této přednášce se Gregorová stala nepřijatelnou osobou pro konzervativní část slovenské politické scény, protože zde měla kritické výhrady k slovenským poměrům. Dané vyobrazení se v tomto kontextu jeví jako velmi vzácné. Oproti tomu již neoddiskutovatelné místo Hany Gregorové ve slovenské meziválečné společnosti dokumentovaly prezentované smuteční stuhý z jejího pohřbu. Hlavní exponát výstavy ovšem představovalo zmíněné vyznamenání, udělené navíc z rukou první ženy na slovenském prezidentském postu.

Moderní výstavy se dnes již neobejdou bez volnočasového prostoru pro návštěvníky a jejich rodiny, na výstavě *Hana* jich bylo hned několik. Nechyběla zde místnost s herním koutkem a časovou osou, na níž bylo možno pomocí čísel a písmen připevnit vlastní „zlomové roky“ či nápisy. V podobném duchu zde byla k dispozici role látky a vyšivací souprava. Úžasná byla ovšem jedna ze závěrečných místností s knihovnou a kanapem doplněná o další koutek pro děti. Zde byla k četbě zpřístupněna středoevropská feministická literatura. Impozantním dojmem působila též stěna s několika sty vzkazy od návštěvníků, kteří zde zanechávali své dojmy z výstavy. Můj vlastní dojem z ní byl posílen i tím, že zde muzejní předměty komunikovaly se současným intervenčním uměním. Minulé i soudobé pohledy na feminismus zde byly prezentovány formou rozhovorů s vybranými osobnostmi a pomocí zmiňované „graffiti wall“.

Závěrem bych chtěla říci, že výstava *Hana* si kladla ambici hovořit moderním jazykem o feminismu. Stala se tak součástí širšího trendu a trůfám si tvrdit, že si vydobyla své místo ve feministickém hnutí na Slovensku, a to rovněž díky povedenému a komplexnímu katalogu. Utvrdila ve mně přesvědčení, že pokud v muzejních a archivních sbírkách operujeme s nedostatkem „správných“ („vypovídajících“ či vizuálně atraktivních) předmětů, má i tak cenu se do těchto projektů pouštět – absenci materiální kultury lze do jisté míry nahradit současnými uměleckými intervencemi. Navíc dnešní nástroje umělé inteligence umožňují učinit z akademické záležitosti (např. časopiseckých studií) návštěvnický přitažlivou záležitost a prezentační možnosti jsou tak v nepoměru s tím, co bylo možné třeba před pěti lety.